

Марусинец М. М., Богив Э. И. Рефлексивно-инновационная среда как фактор профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов.

В статье основное внимание уделено выяснению ключевого понятия “рефлексивно-инновационная среда”, обозначены его существенные характеристики: необходимость постоянного рефлексивного анализа педагогических ситуаций, понимание контекста как собственных действий, так и действий других субъектов учебно-воспитательной деятельности; многофункциональность деятельности (учителя-предметника из многих учебных дисциплин, классного руководителя, субъекта общественно-просветительской активности и т.п.); необходимость конструктивного преодоления противоречий профессиональной деятельности учителя и т.д., которые способствуют успешной подготовке будущих учителей начальных классов.

Установлено, что основными формами и методами, обеспечивающими развитие рефлексивно-инновационной среды являются: деловые, ролевые и дидактические игры. Их эффективность заключается в осуществлении проблематизации учебного материала, высокого уровня рефлексивной активности студентов и диалогического взаимодействия между участниками учебного процесса; развитие самоанализа / саморефлексии благодаря рефлексивному алгоритму: “я” зона комфортности, “мы” – комфортность в малой группе, “достижения” – реализация уровня притязания; мотивация успеха, целеполагания. Осуществление саморефлексии является обязательным условием технологии рефлексивно-инновационной среды, требующее пошаговой оценки и итогового результата. По обобщению данных исследования установлено, что такой принцип оценивания, облегчает и корректирует итоговый результат, поскольку усиливает учебную мотивацию, стимулирует потребности в достижении поставленной цели.

Сделан вывод, что создание рефлексивно-инновационной среды является одним из эффективных условий подготовки будущих учителей к профессиональной деятельности, где происходит формирование мотивационной готовности к развитию рефлексивных способностей: овладение знаниями о содержании и структуре профессиональной рефлексии и способы ее осуществления; развитие интеллектуальной саморегуляции через осознание действий контроля и самоконтроля, рефлексии и саморефлексии.

Ключевые слова: рефлексивно-инновационная среда, будущий учитель начальных классов, профессиональная подготовка, рефлексия.

Marusinez' M. M., Bogiv E. I. Reflection innovative environment as factor of professional preparation of future teachers of initial classes.

The article focuses on explaining the key concept of "reflective and innovative environment", defines its essential characteristics: the need for constant reflective analysis of pedagogical situations, understanding the context of both their own actions and actions of other subjects of educational activity; multifunctionality of activity (subject-teacher from many disciplines, class teacher, subject of public-educational activity, etc.); the need for constructive overcoming the contradictions of the professional activity of teachers. etc., which contribute to the successful preparation of future primary school teachers.

It is determined that the main forms and methods that support the development of a reflexive-innovative environment are: business, role-playing, and didactic games. Their effectiveness consists in the problematization of the educational material, high level of reflective activity of students and dialogic interaction between the participants of the educational process; development of introspection / self-reflection due to the reflexive algorithm: "I" comfort zone, "we" – comfort in a small group, "achievement" realization of the level of harassment; motivation for success, whole-heartedness. The realization of self-reflection is a prerequisite for the technology of the reflective-innovative environment, which requires a step-by-step evaluation and a final result. Summarizing the research data, it is established that this principle of evaluation, facilitates and corrects the final result, as it enhances learning motivation, stimulates the need to achieve the goal.

It is concluded that the creation of a reflexive-innovative environment is one of the effective conditions for the preparation of future teachers for professional activity, where the formation of motivational readiness for the development of reflexive abilities takes place; mastery of knowledge about the content and structure of professional reflection and ways of its realization; the development of intellectual self-regulation through awareness of the actions of control and self-control, reflection and self-reflection.

Keywords: reflective-innovative environment, future elementary school teacher, vocational training, reflection.

УДК 37.091.12-051:82-312.6

Міхно О. П.

**БОРИС ТАРТАКОВСЬКИЙ. “ПОВІСТЬ ПРО ВЧИТЕЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО”:
ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТВОРУ**

Слава прийшла до Василя Сухомлинського ще за життя. В середині 1960-х років Сухомлинський – відомий і визнаний педагог, його знає і любить учительство, яке якимось по особливому, надзвичайно тепло і трепетно ставилося до Василя Олександровича. Він був справді народним учителем, уособлюючи таке поняття, як “наш”. Павлівський учитель не був обділений

тоді й вищими державними нагородами. Сухомлинський є Заслуженим учителем Української РСР, кандидатом педагогічних наук, членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РРФСР; удостоєний звання Героя соціалістичної праці і нагороджений двома Орденами Леніна. Жоден директор школи, та що директор, – взагалі ніхто з освітніх діячів за всю історію радянської освіти не був удостоєний стількох нагород. Про нього писали в газетах, знімали документальні фільми, запозичували досвід, його книги перекладались іншими мовами. Однак більшого розголосу в СРСР ім'я видатного педагога набуло вже після його смерті, в 70-х рр. ХХ ст.

Життєвому і творчому шляху Василя Сухомлинського (1918–1970) присвячено кілька художніх творів. Це, насамперед, драматична поема І. Драча “Дума про вчителя” (1976), поезії “В. О. Сухомлинському” В. Базилевського, “Вулиця Сухомлинського” В. Терена, “Видіння” Ю. Мальованого, а також прозові “Повість про вчителя Сухомлинського” Б. Тартаковського (1972), “Добротворець” І. Цюпи (1971) та ін.

Борис Семенович Тартаковський (1912–1985), український письменник (писав російською мовою). Народився 2 липня 1912 р. у Києві. Навчався у Московському історико-архівному інституті, закінчив Київський університет. Журналіст, учасник 2-ї світової війни. Після війни працював відповідальним секретарем української республіканської газети “Комсомольское знамя”. Автор близько 20 повістей, численних нарисів, оповідань. Помер 23 липня 1985 р. у Києві.

Перша публікація книги “Повість про вчителя Сухомлинського” у вигляді окремих розділів відбулася у жовтні-листопаді 1970 р. в центральній українській російськомовній газеті “Комсомольское знамя” (11 номерів газети за 28 жовтня – 17 листопада). Перша і остання публікація повісті українською мовою (теж у вигляді окремих розділів) була здійснена Онуфріївською районною газетою “Соціалістичне село” у 1971 р. (11 номерів газети за 4-27 лютого). Окрім того, заключна частина повісті була опублікована в ялтинській “Курортной газете” перед початком 1972–1973 навчального року (номери за 29-30 серпня, 1 вересня). Нарешті наприкінці 1972 року книгу Бориса Тартаковського “Повесть об учителе Сухомлинском” видано у Москві у видавництві “Молодая гвардия” накладом 100 тисяч примірників (Тартаковський, 1972). Цікавий факт: книгу здано в набір 26.06.1972, трохи більше, ніж через три місяці – 5.10.1972 р. – підписано до друку. Для порівняння: перше видання книги В. Сухомлинського “Павлиська середня школа” (1969) пройшло значно довший шлях: здано до набору 12.04.1967, а підписано до друку 09.10.1968, тобто через півтора року. Так що “Повість...”, можемо сказати, видано якщо не миттєво, то, очевидно, дуже швидко і без проблем.

Особливістю оформлення книги є наявність 24 фотографій, розміщених у спеціальній вкладці. Крім фото, ще однією особливістю книги є її структура: видання містить цікаво оформлені вставки під назвою “З магнітної стрічки”, якими розпочинається кожна з 16 глав повісті. Фактично це пряма мова Василя Сухомлинського, тобто розгорнуті цитати на теми навчання і виховання.

Для радянського часу, тим більше для подібних видань, це було нетипово, тому цей підхід цілком можна назвати новаторством. Але це не винахід Б. Тартаковського. Подібний принцип побудови публікацій, зокрема біографічних статей, нині у нас дуже популярний як у друкованих, так і в електронних публікаціях (йдеться, зокрема, про лонгвід). Прийшов цей принцип із західних країн, де почав широко використовуватися у 1960-х роках переважно у журнальних виданнях. На нашу думку, Б. Тартаковський, який як журналіст часто бував за кордоном (Греція, Бельгія, Єгипет, Індія, Італія, Туреччина, Франція та ін.), досить вдало використав цей принцип у своїй книзі.

Струнка композиція твору склалася не відразу. У робочих матеріалах Б. Тартаковського, які зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАЛМУ), знаходимо варіант повісті з численними помітками письменника, закресленими і доданими рядками, вставками тощо. Так, у цьому робочому варіанті назви глави другої першого розділу автор змінював тричі: “Школа радості”, “Знайти свою червону лінію”, “Совість і печі Треблінки” (ЦДАЛМУ, *спр.* 54, *арк.* 47). В опублікованій книзі ця глава називається “Батько буде задоволений”, а отже, первісний задум був цілком перероблений Б. Тартаковським.

Не увійшов в остаточну редакцію роману і кумедний епізод з інспектором Онуфріївського районного відділу освіти В. Гарбузом, який завітав у гості до родини Сухомлинських. Він у присутності Василя Олександровича запитав у маленької Олі, чи знає вона якісь вірші напам'ять, і дівчинка почала читати свого улюбленого “Ходить гарбуз по городу...”. Дорослі засміялися (ЦДАЛМУ, *спр.* 54, *арк.* 139-141). Ця комічна ситуація ілюструє ставлення В. Сухомлинського до гумору, про який педагог писав: “...почуття гумору розвиває гостроту, пильність

бачення світу” (Сухомлинський, 1976, с. 579). У житті Василь Олександрович любив і цінував гумор. Це підтверджує і О. Сухомлинська у спогаді “Мій батько”: “...у нього завжди була усмішка в очах... [він] любив жарти і сам умів дотепно жартувати” (Сухомлинська, 2018).

Вилучено з повісті і рядки Т. Шевченка, які цитує С. Чавдаров, говорячи про важливість визрівання педагогічних ідей. Звертаючись до Василя Сухомлинського, Сава Христофорович на підтвердження своєї думки, каже: “Пам’ятаєте –

Неначе цвяшок, в серце вбитий,
Оцю Марину я ношу.
Давно б списать несамовиту,
Так що ж? Сказали б, що брешу.

– Це із Шевченкової “Марини” (ЦДАЛМУ, *спр.* 54, *арк.* 133)

Зазначимо, що Сава Христофорович Чавдаров (1892–1962) – відомий український педагог, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР, професор і завідувач кафедри педагогіки Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, директор Українського науково-дослідного інституту педагогіки (1944–1956). С. Чавдаров був офіційним опонентом на захисті кандидатської дисертації В. Сухомлинського “Директор школи – керівник навчально-виховної роботи”, що відбувся 21 лютого 1955 р. в Київському університеті.

В ЦДАЛМУ зберігається чотири записники Б. Тартаковського часів його роботи над повістю під № 1, 2, 7, 10 (ЦДАЛМУ, *спр.* 112). Очевидно, їх було більше. Наприклад, записник № 10 має назву “План квартири. Бесіди з Сергієм у Василівці. 1970. Жовтень” і містить запитання до Сергія Олександровича Сухомлинського, робочі нотатки та короткі відомості про вчителів Павлиської школи. У решті записників – нотатки під час бесід з В. Сухомлинським.

У листі до С. Сухомлинського Б. Тартаковський зазначає, що “багато що не ввійшло в це видання, деякі сторінки випали з технічних причин, пов’язаними з вимогами верстки, зокрема рядки, що оповідали про дитинство Сухомлинського, про його рідних, а остання глава першої частини стала нікчемно малою” (ЦДАЛМУ, *спр.* 136).

Починається повість з від’їзду В. Сухомлинського з рідного дому на навчання в Кременчук, далі вплітаються спогади про діда (його любов до читання і подаровані книги) і бабусю (розповідь казок). Оповідь розгортається перед читачем пластами (кадрами): студентські роки в Кременчуці та Полтаві, початок педагогічної діяльності вчителем-словесником, завучем, війна, поранення, госпіталь, Ува, повернення в Україну, Павлиська школа. На нашу думку, відсутність дат є перевагою, адже це художній твір.

Мабуть, кожен читач зверне увагу на якісь особливі деталі, близькі і зрозумілі саме йому. На наш погляд, промовистими штрихами до образу В. Сухомлинського є такі:

– роль дідуся і бабусі в дитинстві. У книзі вміщений епізод з дитинства Василя Олександровича, коли помер його дідусь. У спадок від дідуся Василько отримав – дві охайно перев’язані пачки книг. Онук відразу ж пригадав ті солодкі хвилини, коли дідусь читав йому книжки. Через декілька днів Василь отримав подарунок від батька – красиву скриньку. Батько власноруч змайстрував її для того, щоб син у ній зберігав дідусеві книги. Перш ніж скласти книги у скриньку, Василько так само як і його покійний дідусь, обережно кожну гладив, нібито пестив її. У скриньку лягли повісті Івана Франка “Воа Constrictor” і “Захар Беркут”, “Тарас Бульба” Гоголя, багатотомний, рідкісний у ті роки Достоевський, оповідання Короленка, вірші Лесі Українки. Обережно склавши книжки, Василько в ту хвилину відчув себе найбагатшою людиною на всій Полтавщині (Тартаковский, 1972, с. 14-15);

– уміння майстерно грати на власноруч виготовленій із бузини сопілці (і таких фактів, поданих у художній формі, у книзі багато, що допомагає створити цілісний образ В. Сухомлинського);

– автор дуже ретельно підійшов до тих частин книги, які розкривають, власне, становлення особистості В. Сухомлинського, адже характер будь-якої, абстрактної, людини, формування її світогляду закладаються саме в дитинстві, юності, у студентські роки. Тут чи не найважливіше значення має взаємовплив конкретної людини й зовнішнього середовища, у якому вона проживає (спілкування, лекції вчителів, товариські взаємини, родинні зв’язки, одруження);

– цікава інформація про міста, де навчався Василь Сухомлинський (Кременчук і Полтава), та про його студентський побут. Зокрема, у “Повісті...” є розділ “Бенкет”, який описує “врочистий” обід у день отримання студентами стипендії. На столі – стакани з чаєм, на тарілці та кількох аркушиках із зошита в косу лінію – шматки кінської ковбаси, тоненькі шматочки сала, нарізаний оселедець з

цибулею, цукерки “подушечки” і шматки свіжого чорного хліба (Тартаковський, 1972, с. 27);

– вплив війни з її жахами, перебування в госпіталі остаточно утвердили В. Сухомлинського в переконанні, що життя – найбільша цінність, остаточно ствердилися його педагогічні ідеї і бажання втілити їх (зокрема йдеться про уроки мислення на природі, які він почав проводити ще в перші роки вчителювання);

– духовний світ головного героя “Повісті...” представлено назвами книжок, історичних подій, іменами, цитатами. Класики педагогічної думки, української, російської, західноєвропейських літератур (особливо німецької), видатні історичні постаті, філософи, психологи, вчені, народна пісня, віршовані рядки Тараса Шевченка і Лесі Українки – все це свідчення ерудиції персонажа, джерела його духовної наснаги. Леся Українка та її поезія згадується кілька разів, а рядки з вірша “*Contra spem spero*” стали назвою першої частини повісті – “На гору круту крем’яную”;

– увесь зміст повісті показує значущість мрії для наукових (педагогічних) відкриттів

Текст твору насичений монологами, дискусіями, проблемними ситуаціями; головний персонаж у книзі Б. Тартаковського – це насамперед мислитель. Інтелектуальний фон твору справляє враження ненастанного духовного пошуку, яскраво відтворює педагогічну думку в стані формування. Художній стиль викладу, численні “повернення а минуле” у вигляді спогадів, дають змогу подати цілісну картину, а точніше – панораму, виникнення, становлення і розвитку педагогічних ідей Сухомлинського. Не можна сказати, що ідеї йдуть по висхідній, проте вони виникають, стверджуються і втілюються в життя у певній логічній послідовності:

Взаємовідносини вчителя і учнів →

Уроки серед природи →

Роль казки у навчанні і вихованні →

Трудове виховання →

Естетичне, зокрема музичне, виховання →

Важливість оптимізму у житті (цю важливість В. Сухомлинський усвідомив у госпіталі, поміж поранених; серед них був 19-річний солдат Лошкарєв з ампутованими ногами, який випромінював життєвий оптимізм) і як педагогічне кредо – педагогічний оптимізм, віра в учня, віра в людину →

“Школа радості” →

Психологічний семінар для вчителів Павлиської школи →

Батьківська школа (заняття для батьків) →

Навчання малоздібних учнів с серйозними недоліками пам’яті →

Виховання культури бажань →

Сімейна педагогіка (основи шлюбу, сім’ї, виховання – спеціальні уроки для старшокласників) →

І, зрештою, головна педагогічна ідея – виховання справжньої людини (етичні правила виховання справжньої людини).

Б. Тартаковський, очевидно, зі слів В. Сухомлинського чи як підсумок бесід з педагогом, називає головною книгою вчителя і вченого щойно розпочату ним працю “Етичне виховання справжньої людини”.

За всім цим (народженням, обдумуванням і втіленням педагогічних ідей), пише Б. Тартаковський, “приховуються роки пошуків, тривожні роздуми в досвітні години, виснажлива розшифровка психології підлітка, міцні зв’язки з життям” (Тартаковський, 1972, с. 216).

Вірогідно, письменник свідомо вилучив з кола знайомих героя осіб, які посилили б його українськість і вивели громадську активність за прийнятні рамки. Скажімо, у Павлиші жив поет І. Шевченко, який починав шлях у літературі у 1920-х рр., 1962 р. до нього на ювілей приїжджали П. Усенко і Д. Косарик, він якийсь час очолював батьківський комітет у Павлиській школі; в Олександрійському педучилищі викладав літератор С. Гончаров, який дружив свого часу з багатьма представниками “розстріляного відродження”; за допомогою краєзнавця І. Красюка, що розшукав невідомі документи про П. Ніщинського, В. Сухомлинський діставав дореволюційні книги з педагогіки (Ткаченко, 2014, с. 316). Листувався В. Сухомлинський і з О. Гончаром.

Підсумовуючи, зазначимо, що книга Б. Тартаковського – це досить вдала популяризація ідей видатного педагога, і не завжди переконлива художня спроба втиснути непересічну особистість в рамки епохи, ідеології, стандартної поведінки.

Найцікавіше і найцінніше в цій книзі – те, що Василь Сухомлинський постає з повісті як людина. Про зроблене Сухомлинським ми знаємо чимало і намагаємося досягнути його спадщину, а от досягнути людину – це найцікавіше, та, мабуть, цілком і неможливо. Але книга допомагає

наблизитися до розуміння особистості Сухомлинського. З повісті він постає не просто як видатний педагог, яким його всі звикли сприймати, а передусім як людина, з її переживаннями, тяжіннями, цілями, спрямуваннями, особливостями вдачі тощо.

Друге видання повісті відбулося у 1983 р. в київському видавництві “Дніпро” накладом 65 тис. примірників (*Тартаковский, 1983*).

Пам’ять – жива річ. Щоб вона продовжувала жити, кожне покоління має зберігати її і вкладати в неї нове життя! Нам ще належить осмислити морально-інтелектуальну спадщину павлівського вчителя, яка ввібрала провідні тенденції розвитку педагогічного процесу майбутнього. І одним із шляхів цього осмислення у нових аспектах, з нових поглядів, за новими підходами є залучення творів художньої літератури та інших видів мистецтва, присвячених В. Сухомлинському.

Використана література:

1. Сухомлинська О. (2018) Мій батько. *Освіта України*. № 39. 8 жовтня. С. 9.
2. Сухомлинський В. О. (1975) Вибрані твори : в 5 т. Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості; Духовний світ школяра; Методика виховання колективу. Київ : Радянська школа. 654 с.
3. Тартаковский Б. С. (1972) Повесть об учителе Сухомлинском. Москва : Молодая гвардия. 272 с.
4. Тартаковский Б. С. (1983) Повесть об учителе Сухомлинском; Смерть и жизнь рядом: Повести. Киев : Дніпро, 1983. 408 с.
5. Ткаченко Р. (2014) В. Сухомлинський у повісті І. Цюпи “Добротворець”. *Питання літературознавства : наук. зб. Чернівці : ЧНУ*. Вип. 89. С. 309-318.
6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (ЦДАЛМУ). Ф. 505. Оп. 1. 201 справа. 1944–1975 рр.

References:

1. Sukhomlynska O. (2018) Mii batko. *Osvita Ukrainy*. № 39. 8 zhovtnia. S. 9.
2. Sukhomlynskyi V. O. (1975) Vybrani tvory : v 5 t. T. 1. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti; Dukhovnyi svit shkoliara; Metodyka vykhovannia kolektyvu. Kyiv : Radianska shkola. 654 s.
3. Tartakovskij B. S. (1972) Povest ob uchitele Suhomlinskom. Moskva : Molodaya gvardiya. 272 s.
4. Tartakovskij B. S. (1983) Povest ob uchitele Suhomlinskom; Smert i zhizn ryadom: Povesti. Kiev : Dnipro, 1983. 408 s.
5. Tkachenko R. (2014) V. Sukhomlynskyi u povisti I. Tsiupy “Dobrotvorets”. *Pytannia literaturoznavstva : nauk. zb. Chernivtsi : ChNU*. Vyp. 89. S. 309-318.
6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy (TsDALMU). F. 505. Op. 1. 201 Sprava. 1944–1975 rr.

УДК [378.016:364-051]:061.1 ЄС

Павелків К. М.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ КОНСТРУКТИ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті здійснено системний аналіз важливих нормативно-правових документів, вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень та публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми іншомовної підготовки як пріоритетної основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в європейському освітньому просторі, що дало змогу виокремити й схарактеризувати основні чинники, які визначають необхідність та забезпечують ефективне здійснення у вищій освіті країн Євросоюзу іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виокремлено ряд провідних принципів іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в закладах вищої освіти країн Євросоюзу, а також схарактеризовано іншомовну підготовку таких фахівців у контексті сучасного компетентнісного підходу, результатом якого є формування їхніх провідних компетентностей.

Ключові слова: іншомовна підготовка, майбутні фахівці соціальної сфери, теоретичні і прикладні конструкти, освітній простір.